

Kitap İncelemeleri |

Bilhan Kartal ve Ural Manço (derleyenler) (2018). **Beklenmeyen Misafirler Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği**, Londra: Transnational Press London, 336 sayfa, ISBN: 9781910781531.

Bilhan Kartal ve Ural Manço'nun derlediği ve 16 akademisyenin 14 makaleyle katkı verdiği *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacıların Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği*, Transnational Press London tarafından yayımlandı. Suriyeli sığınmacılar özellikle son birkaç yıldır Türkiye toplumunun gündeminde yoğun bir şekilde yer ediyor. Meselenin politik, ekonomik, demografik, sosyal vb. birçok boyutunun bulunması Suriyeli sığınmacılarla ilgili sağlıklı ve güncel bilgilere ihtiyaç duyuyor. Akademinin görevi bir bakıma bu bilgi üretimini sağlayarak, Suriyeli sığınmacılara ilişkin doğru

yaklaşımların ve politikaların geliştirilmesine katkı vermektir. Bu anlamda *Beklenmeyen Misafirler* kitabı Suriyeli sığınmacıların demografik bilgilerini, eğitim, sağlık gibi temel haklardan ne şekilde yararlandıklarını, emek piyasalarındaki konumlarını, hukuksal statülerini, gelecek tahayyüllerini, yaşadıkları ayrımcılık deneyimini çeşitli boyutlarıyla ortaya koyması bakımından kıymetli bir vazife ifa ediyor.

Türkiye akademisinde son yıllarda Suriyeli sığınmacılara ilişkin bir literatür patlaması yaşamıyor. Bu çalışmaların çoğunu sınırlı bir örneklem üzerinden yapılan saha çalışmaları oluşturuyor. Kartal ve Manço'nun hazırladığı derlemede bu tür çalışmalara da yer verildiği gibi, içerik analizi yönteminin kullanıldığı makalelere, nüfus bilgilerinin kuramsal çerçevede derlenmesiyle oluşan çalışmalara, hukuksal metin yorumlarına da yer veriliyor.

Gündelik politikalara sıkça malzeme yapılan Türkiye'de yaşayan Suriyeliler çoğunlukla kitapta yer alan kavramla "misafirlik" olgusu ve bunun Türkiye'ye maliyeti bakımından basına ve sosyal medyaya konu oluyor. Mevcut politik kutuplaşma içerisinde Suriyeliler öznesi olamadıkları bir mevzunun nesnesi olmaktan kendilerini kurtaramıyorlar. Bu noktada ayrımcılık, ırkçılık, nefret söylemi görünür ya da örtük olarak Suriyeli sığınmacı imgesi üzerinden karşılığını buluyor. Bu bakımından derlemede, hem söz konusu ayrımcı dil hem de Suriyelilere ilişkin önyargılar ifşa ediliyor ve bunun yerine ilgili konudaki doğru bilgilere yer veriliyor. Birkaç örnek vermek gerekirse; "Suriyeliler bedavadan üniversite okuyor" önyargısının

karşılığında kayıtlı Suriyeli üniversite öğrencisi sayısının sadece 19 bin olduğunu öğreniyoruz. (s.237) Bir başka önyargı Suriyelilerin tamamının devletten aldıkları düzenli aynı ve nakdî yardımlarla yaşadıkları... Oysa Suriyelilerin % 6'sı bu imkânâ sahip, % 85'i ise çalışarak gelir elde ediyor. (s.187) Özellikle seçim dönemlerinde binlerce Suriyeliye oy kullanıldığına ilişkin pek çok haberle karşılaşyoruz. Ne ki 2017 itibarıyla 120 bin Suriyelinin vatandaşlık başvurusundan sadece 16 bininin kabul edildiğini öğreniyoruz...(s.233).

Ekinci, Hülür ve Deniz Gaziantep ve Kilis'te yaptıkları alan araştırmasında sözü edilen önyargılara rastladıklarını ifade ediyorlar. Makalede, belediyelerin "Türkçeye zarar verdiği" ya da "görüntü kirliliği" nedeniyle Arapça tabelaları yasaklaması; Suriyelilere ilişkin "geçmişte bizi arkamızdan vurmuş millet", "vatanlarında bir savaş varken kalıp vatanlarını savunmak yerine, bir 'kadın' gibi kaçmışlar" gibi klişeler yabancılık ve marjinalite bağlamında ele alınıyor. Yazarların dikkat çektiği önemli hususlardan biri de yabancının bir birey olarak değil de bir kategori içinde değerlendirilmesi... Bu bağlamda Suriyeli olmak -bütün göçmen topluluklarında olduğu gibi- ister istemez klişelere, önyargılara ve genellemelere maruz kalmak anlamına geliyor.

Ural Manço kitabın sonuç bölümü niteliği taşıyan yazısında Avrupa'da Türkiye'li göçmenlerin yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerini ve ötekileştirmenin kuşaklar boyunca devam ettiğini Suriyeli göçmenlerin de benzer süreçlerden geçtiklerini ifade ediyor.

Ulaş Sunata "Olumlu Kuramsal Görüş"ten yola çıkarak "Suriyeliler geldi işimizi elimizden aldı!" serzenişine karşı bu konuda yapılan ampirik çalışmalara ilişkin bulgulardan söz ediyor: "Olumlu iktisadi açıklamalar göre söz konusu olan Suriyeli sığınmacılar ve Türkiye'lilerin, iş piyasasında birbirlerinin ikamesi değil; birbirleriyle tamamlayıcı olması olabilir. Nitekim çalışılmak istenmeyen işlerde ve ilgi görmeyen alanlarda vasıfsız işçi olarak mültecilerin çalışmasının ülke ekonomisine katkı sağladığını savunmakta ve bunun yanında sığınmacıların homojen bir grup oluşturmadığı vurgulanıp üniversitede mezunu olanların potansiyellerinin değerlendirilmesiyle ekonomiye katma değerlerinin de daha fazla olacağı ileri sürülmektedir." (s.186).

Türkiye'de yaşayan 3 milyonun üzerindeki Suriyelinin çoğu yaşamlarını sürdürmek için çalışmak zorunda. Ancak geçici koruma statüsünde yer alan Suriyeli göçmenlerin diğer grupta yer alan göçmenlere nazaran kayıt içi çalışmaları daha zor. Bu sebeple Suriyelilerin % 99.6'sı sigortasız, kadınların ise tamamı sigortasız ve kayıt dışı çalışıyor. (İhlamur – Öner, s.241). Sunata da kayıt dışı çalışmanın ne denli yaygın olduğunu 2015'in çalışma izni rakamlarıyla örneklendiriyor: "Türkiye'de halen yaklaşık 2 milyon çalışabilecek yaşta Suriyeli sığınmacı olduğunun hatırlatılması ve 2015 yılında bunlardan sadece 4.019 tanesinin kayıtlı (çalışma iznli) istihdam edildiğinin tespiti, kayıt dışı çalışanların sayısının ne kadar yüksek olabileceğini tahmin etmemize yardım etmektedir." (S.181). Yazarın Suriyeli kaçak çalışan işçilerin emek piyasasına girmelerinin ardında Türk işçilerin enformelden formele yönelmeleri, düzensiz çalışmadan düzenli çalışmaya yöneldiklerine ilişkin önemli bir tespiti de var. Cansu Akbaş Demirel, Geçici Koruma Sağlayan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çerçevesinde 27 Aralık 2016'ya dek çalışma izni verilen 5.016 Suriye uyruklu yabancının çoğunlukla eğitim, ağaç ve kâğıt, çimento, toprak ve cam, enerji, gıda, inşaat, metal, plastik, tekstil ve deri sanayi sektöründe çalıştığını vurgulamaktadır. Demirel, eğitimden uzaklaşmış olan çocukların ucuz işgücü olarak çalıştırıldıklarına da dikkat çekiyor.

Türkiye toplumunun bu konudaki bir başka önyargısı ise Suriyeli dendiğinde akla homojen bir grubun gelmesi. Oysa Suriye'den göç eden nüfus yaş, eğitim, cinsiyet,

meslek, etnik, din, mezhep ve kültür olarak farklılıklar arz ediyor. Kitapta çeşitli boyutlarıyla bu farklılıkların ele alındığını görüyoruz. Sunata, bu konuya şu şekilde yaklaşıyor: “Halbuki mülteci nüfus etnik farklılıkları, arkaplan deneyimleri (sosyo-ekonomik köken, eğitim seviyesi) ve daha da önemlisi kendi kişisel, aile ve ekonomik yaşamlarını kontrol eden sosyal örgütlenme biçimleri destek çeşitleri, hane ve akrabalık ilişkileri, ortaya çıkan etnik ağ ve bu ağın farklı gelişimleri ile son derece çoktutlül veya heterojen bir gruptur.” (S.171). Cansu Akbaş Demirel de Suriyelilerin hukukî ve sosyal konularını irdelediği makalesinde Suriyeli dendiğinde akla homojen bir etnik grubun gelmemesi gerektiğini ifade ediyor: “‘Suriyeliler’ sınıflandırmasının ayrıca, Suriye’den gelenlerin homojen bir grup olduğu algısını oluşturmaya ihtimali bakımından dikkatle kullanılması gerekmektedir. Suriye’den Nisan 2011 itibarıyla Türkiye’ye göç etmeye başlayan grubun içinde Türkmenler, Abdallar, Kürtler, Nusayriler, Ezidiler, Aleviler ve Sünniler gibi farklı gruplar bulunmaktadır.” (S.69)

Suriyeliler, Türkiye’ye gelmelerinin üzerinden henüz birkaç yıl geçmiş olmalarına rağmen nüfus olarak yoğun bir şekilde yaşadıkları yerlerde bir etnik ekonomi oluşturmuş durumdadır. Sunata yazısında Suriyeli sığınmacıların oluşturdukları etnik ekonomik ağı özellikleri sıralıyor. Türkiye’de Suriyelilere ait 5.647 firma buhuyor. (s.188) Kendi adına işletme açmaları zor olduğu için bu sayının resmî sayının çok daha üzerinde olduğu bir gerçek. Önümüzdeki dönemde Suriyeli etnik ekonomisi akademide daha fazla ilgi görecek gibi görünüyor.

Beklenmeyen Misafirler kitabında Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yanı sıra diğer sığınmacı grupları da yer alıyor. Sayıca daha çok olan Suriyeli grubun gölgesinde kalan¹ ve daha az ilgi çeken bu grup eğitim, sağlık, çalışma gibi haklardan eşit koşullarda yararlanamıyor. Cansu Akbaş Demirel, Suriyeliler ve “Diğerleri” adını taşıyan makalesinde hukuksal olarak bu ayrımın sınırlarını çiziyor. Demirel, ulusal ve uluslararası literatürde sıklıkla yapılan bu ayrımın sorunlu yapısına da değiniyor: “Bu ayrım öncelikli olarak kim oldukları (Afgan, Iraklı, İranlı gibi) değil, kim olmadıkları (Suriyeli olmamak) üzerinden tanımlanan tüm gruplar bakımından sorunludur.” (s.68) Demirel ayrıca çalışmasında Türkiye’de 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) getirdiği geçici koruma statüsünü ve Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul anlaşmasını da ele alıyor.

Türkiye’nin göç veren ülkeden geçiş ülkesine ve göç alan ülkeyi dönüşmesi bir takım kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin yapılmasını elzem kılmuştur. Kitapta N. Aslı Şirin Öner, Elif Uzun, Cansu Akbaş Demirel, Bilhan Kartal, Suna Gülfer İhlamur - Öner yazılarında bu hukuksal ve kurumsal düzenlemeleri etraflı bir şekilde ele alıyorlar. Makalelerin ortak noktalarından biri yasal düzenlemelerin karışık ve yetersiz olduğu... Örneğin, İhlamur - Öner Türkiye’nin coğrafi çekince ile Suriye’den göç edenlere mülteci statüsü yerine “geçici koruma” statüsü getirmesini hak temelli yaklaşımın önünde bir engel olarak görmektedir.

Suriyeli göçmenler genellikle Türkiye kamuoyunda “misafir” olarak kabul edilmekte Suriye’deki çatışmalar sona erdiğinde göçmenlerin ülkelerine geri döneceği varsayılmaktadır. Oysa geçmişteki göç deneyimleri bu yaklaşımın çok da gerçekçi olmadığını göstermektedir. Derlemede öne çıkan vurgulardan biri de bu husus. Sirkeci ve Cohen’in “göç kültürü” olarak ifade ettiği modele göre Suriye’den diaspora nüfusunun bulunduğu ülkelere doğru göç hareketlerinin orta ve uzun vadede devam

¹ “... Iraklı sığınmacıların sayısı 11.646 kişiden 130.076 kişiye ulaşmıştır. Afganistanlı sığınmacıların sayısı, 5.373 kişiden 118.116 kişiye erişmiştir. İranlı sığınmacıların sayısı, 6.156 kişiden 31.592 kişiye çıkmıştır. Somalili sığınmacıların sayısı 2.051 kişiden 3.463 kişiye varmıştır.” Sunata, s.182.

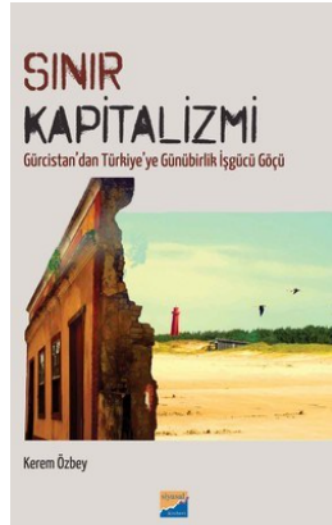
edecektir. Nitekim Bilhan Kartal da sığınmacı statüsünün dönüşümü ve entegrasyonunu ele aldığı makalesinde Suriyeli göçmenlere ilişkin hazırlanan bir çalıştay raporundan alıntıyla geri dönüş beklentisinin gerçekçi olmadığını ifade etmektedir. Manço da Suriyelilerin zorunlu göç ile çatışma ortamından kaçtıklarını belirterek Türkiye toplumunun birlikte yaşamaya kendisini hazırlaması gerektiğini vurguluyor: “bu yolculuğun geri dönüşü yok; yani yerleştikleri yere (daha doğrusu kalmalarına izin verilen yere) uyum sağlamak zorundalar” (s.309). Kitapta farklı örneklerle rastlamak da mümkün. Muazzez Harunoğulları, Suriyeli kadınların perspektifinden zorunlu göçü irdelediği çalışmasında görüşmecilerin bir kısmının ülkelerine bir an önce geri dönmek istedikleri görülüyor.

Bir konunun farklı bağlamlarda, farklı bakış açılarıyla birçok yazar tarafından ele alınmasının kaçınılmaz sonucu bazı hususların sürekli tekrar edilmesi ve bilgiler/ yaklaşımlar arasındaki tutarsızlık oluyor. Bu durum da bütünlük sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Derlemede bunun asgarî ölçüde tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla *Beklenmeyen Misafirler*, Türkiye’de yaşayan Suriyeliler ve diğer göçmen gruplarına ilişkin güncel bilgilere, istatistiklere, hukuksal düzenlemelere yer vermesi bakımından akademiye uzun süre yararlanılacak derli toplu bir kaynak niteliği taşıyor.

*Doç. Dr. Tuncay Bilecen, Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, Kocaeli, Türkiye.
E-posta: tuncaybilecen@gmail.com.*

Kerem Özbey (2018), **Sınır Kapitalizmi- Gürcistan’dan Türkiye’ye Günübirlik İşgücü Göçü**, Ankara: Siyasal Kitabevi (ISBN: 978-605-9221-72-6), 1. Baskı, 424 Sayfa.

Kerem Özbey’in *Sınır Kapitalizmi*² üst başlığıyla yayımlanan kitabı, Gürcistan’dan Türkiye’ye günübirlik işgücü göçünü ele aldığı doktora tezinin kitaplaştırılmış hali. Özbey çalışmasının temel hedefini Gürcistan’dan Türkiye’ye günübirlik işgücü göçü içerisinde yer alan göçmen işçilerin ve göçten etkilenen toplumsal kesimlerin bu süreci nasıl deneyimledikleri, içinde bulundukları koşulları nasıl anlamlandırdıkları ve gündelik yaşam pratikleri içerisinde toplumsal ilişki ve etkileşim biçimlerini nasıl düzenledikleri sorularını cevaplamak olarak belirlemiş (s. 20). Bahsi geçen sorular çerçevesinde yazar ortaya koyduğu “sınır kapitalizmi” kavramını ise yaşanan deneyimin ayrıksılığını öne çıkarmak için seçtiğini öne sürmektedir. Çalışma elde edilen veriler ışığında dokuz ana tema üzerine inşa edilmektedir: “sınır ötesi göç ve göçmenlik”, “günübirlik işgücü göçü”, “sınırların algılanması”, “sosyal ilişki ve ağlar”, “çalışma hayatı ve işçi-işveren ilişkileri”, “toplumsal cinsiyet”, “seks işçiliği”, “Hopa” ve “gelecek hakkındaki düşünceler”.

² Kerem Özbey, *Sınır Kapitalizmi- Gürcistan'dan Türkiye'ye Günübirlik İşgücü Göçü*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.

Özbey'in çalışması öncelikle göç konusundaki kavramsal ve kuramsal tartışmalara, sınır olgusunun ulus-devlet ve küreselleşme boyutları ile olan ilişkisine odaklanmaktadır. Ardından da kitabının özgün yanı olduğunu iddia ettiği sınır kapitalizmi kavramının ayrıksılığı üzerinde durmaktadır. Özbey'e göre sınır kapitalizmi, bir taraftan göçmen işçilerin yaşamlarını refah içinde sürdürebilmek, ekonomik kazançlarını artırmak, iktisadi fırsatlardan yararlanmak amacıyla günübirlik işgücü göçü çerçevesinde sınır bölgelerindeki kapitalist piyasa ekonomisi içerisindeki örgütlenmesini anlatır. Diğer taraftan ulus-devletlerin ve hükümetlerin uluslararası iktisadi faaliyetlerle bütünleşmek amacıyla ulusal sınırları küresel pazara açmasının bir yansıması olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda ona göre sınır bölgelerinde yer alan kentler sermaye, mal ve bilgi akışının yanı sıra göçmen işçilerin de yoğun olduğu, ulusal pazarların küresel bir görünüme dönüştüğü, farklı iş kollarının iç içe olması açısından işgücü piyasasının çoğulcu bir hal aldığı ve uluslararası işgücü göçünün en sık yaşandığı alanlardır (s.80).

Yazara göre kapitalizminin etkinliğine bağlı olarak sınır kentlerindeki göçmen işçiler enformel ekonominin bir parçası haline gelmekte, ucuz işgücüne dönüşmekte ve bakım ve temizlik amaçlı ev işlerinde, otel, pavyon, gibi ulus ötesi mekânsal ölçeklerdeki seks işçiliğinin yaygın olduğu eğlence sektörlerinde ve inşaat, tekstil, turizm ve tarım gibi sektörlerde güvencesiz ve çok düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaktadır. Sınır kapitalizmi uluslararası sınır bölgelerindeki esrar, eroin, uyuşturucu, sigara, alkol ve mazot vb. kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlerin doğurduğu sosyal ve kültürel dönüşümleri de içeren bir kapitalizmdir. Etnisite ve toplumsal cinsiyet kimlikleri sınır ekonomisinin işleyişine eşlik etmekte, sınır bölgelerindeki işgücü piyasası sözü edilen kimselere dayalı toplumsal işbölümüne göre örgütlenmektedir. Bu anlamda etnisite ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü içeren sınır kapitalizmi, sınır kaynaklı toplumsal ilişkilerin ve kültürel davranış örüntülerinin oluşumunda da belirleyici rol oynamaktadır (s. 81-82). Sınırın ortaya çıkardığı kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde, uluslararası sınır bölgelerindeki kapitalist işgücü piyasasının örgütlenişi ve bu piyasa koşulları altında göçmen işçilerin ulus ötesi toplumsal ilişkiler ağı içerisinde oluşturdukları deneyimler ve gündelik yaşamlarındaki toplumsal pratikleri içeren sınır kapitalizmi sonuç olarak Özbey açısından kapitalizmin farklı bir vechesi şeklinde değerlendirilmelidir (s. 83).

Kitabın önemli bir diğer iddiası da sınır kapitalizminin işleyiş biçiminin ve/veya üretim ilişkilerinin çeşitli boyutlarını araştırırken kullanmakta olduğu yöntemin analizinde ortaya çıkmaktadır. Yazar özellikle iki kurama vurgu yaparak (etnometodoloji ve sosyal ilişkiler ağı kuramı) klasik sosyolojik yöntemin toplumsal düzen sorununun nesnel olarak betimlenmesi gerektiğini ileri süren savlamalarını yetersiz bulduğunu öne sürmektedir (s. 86). Özbey, bu iki kuramdan etnometodolojinin insanların yaşadıkları dünyayı nasıl anlamlandırdıklarına ve nasıl düzenlediklerine odaklanmasıyla klasik sosyolojik yöntemden ayrıldığını altını çizmektedir. Sosyal ilişkiler ağı kuramı ise göçmen ağlarının özü itibarıyla sınırları aşan ilişkiselliğine odaklanır. Kuram göç gönderen ve alan mekanlarda göçmenleri, aileleri, grupları, ekonomik, siyasal ve sosyokültürel faaliyetleri, *ulus devletleri ve diğer aktörleri* öncelikli inceleme konusu olarak ele almaya olanak sağlamaktadır (s. 89).

Neden ve sonuçlara ilişkin analizler

Genel olarak Özbey'in sınır kapitalizmi olarak kavramsallaştırdığı sınır ekonomisi özellikle fuhuş, kaçak işçilik ve kaçakçılık gibi üç temel aktivite üzerinden şekillenir. Bunlara ek olarak nakliye sektörü de bir diğer sınır etkinliği olarak karşımıza çıkar.³ Adı

³ Latife Akyüz, "Liminal alanlar olarak sınırlar: Türkiye-Gürcistan sınırında ekonomik yaşam ve etnik kimliklerin sınır deneyimleri", *Toplum ve Bilim*, Sayı 131, 2014, s. 96.

geçen sektörlerle ilişkin yapılan genel tespitler Özbey'in çalışmasında da öne çıkmaktadır. İşveren, esnaf ve dolaylı etkileşimde bulunan on altı Türk vatandaşı ve yirmi üç Gürcistan uyruklu göçmen ile derinlemesine mülakatlarla yürütülen çalışmada bahsi geçen sektörlerde çalışan günübirlik işgücünün göçünü zorlaştıran ve kolaylaştıran neden ve sonuçlar değerlendirilir. Bu çerçevede vize rejiminin etkileri, sınırın ortaya çıkardığı ve kendine özgü kurallar çerçevesinde ilerlemesine neden olan mekânsal yakınlık koşulları, ulaşım masraflarının ortaya çıkardığı fırsatlar ve aile ve akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesinin günübirlik işgücü olma konusundaki etkileri ayrıntılı biçimde ele alınır (s. 156-174). Diğer yandan yazar sosyal ilişkiler ağı kuramı ışığında göç edenler arasındaki etnik, dinsel ve dile ait dayanışma ağlarının ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin göçmen işgücünün Gürcistan'dan Hopa'ya doğru hareketindeki etkisinin altını çizer (s. 206-207). Ayrıca göç edilen ülkedeki ötekileştirme ve önyargı gibi olguların işgücü göçünün önemli bir diğer sonucu olduğunu vurgular (s. 209-211).

Neden ve sonuçlara ilişkin ayrıntılı analizlere karşın çalışmanın önemli bir boşluğa sahip olduğu da ayrıca tespit edilmelidir. Yazarın, özellikle sosyal ilişkiler ağı kuramına dayanarak ekonomik, siyasal ve sosyokültürel faaliyetleri ulus devletleri de içine alacak şekilde değerlendireceğine dair, kitabın başında belirlenen hedefe tam olarak ulaşmadığı söylenebilir. Özellikle göçmen işgücünün kırılganlıklarının belirtilen ağlar içinde nasıl yerleşik hale geldiğine ve daha önemlisi *devletin süreç içindeki rolüne ilişkin* tespitlerin yetersizliği göze çarpmaktadır.

Söz konusu yöntemsel sorun kitabın özellikle “çalışma hayatı ve işveren ilişkileri” ile “toplumsal cinsiyet” ve “seks işçiliği” başlıklarında öne çıkmaktadır. Yazarın önemli bir başarısı olarak vurgulanabilecek olan göçmen ile göç edilen yerdeki iktisadi ilişkilerin merkezinde bulunan işveren, esnaf ve vatandaşların ekonomik çıkar ilişkilerinin göçmen işçiliğinin temel nedeni olduğuna ilişkin tespitler son derece önemlidir. Ancak sigortasız çalışma koşulunun yarattığı karlılık ile göç alan ülkedeki işçiler için şekillenen olumsuz rekabet koşulunun sürekliliğinin nasıl sağlandığı ve ekonomik rejimde *devletin ağlar içindeki etkisizlik koşullarının neden ve nasıl süreklilik kazandığına* ilişkin tartışmalar sorguya muhtaç kalmaktadır (s. 222-232). Örneğin yazar ücret konusundaki anlaşmazlıkların üç boyutunu, işverenle anlaşılacak ücreti vermemesi, göçmenin beklenenden az çalışması gerekçesiyle anlaşılacak ücreti alamaması ve son olarak da çalışma izni olmaksızın ve sigortasız yani yasa dışı çalışması olarak tespit eder. Bu deneyimleri göçmen işgücünün kırılganlığında önemli etkenler olarak tespit eder. Sonuçlarının ise korku, tehdit ve fiziksel şiddete vardığını öne sürer (s. 253). Ancak bu sonuçların ortaya çıkması esnasında *devlet ve kurumlarının etkisiz politikalarının nedenleri* ve bu *görmezden gelme sürecinin nasıl gerçekleştiği* gibi sorular açıkta kalmaktadır.

Çalışmada aynı boşluk seks işçiliği başlığı ele alınırken de ortaya çıkmaktadır. Seks işçiliğinin bireyler ve aileler üzerindeki etkisi ya da göçmen işgücünün neden bu sektöre yönelmiş olduğu konularında derinlikli analizlerin yapıldığı görülmektedir. Ancak yazarın aynı derinlikli analizi insan kaçakçılığı ya da seks işçiliği şebekelerinin kent ekonomisinde önemli bir kaynak konumundayken ağlar arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiği ve *devletin kurumlarıyla bu esneklik rejiminde nasıl bir role sahip olduğu* konularında yorum yapmamış olduğu göze çarpmaktadır. Özbey dolaylı etkisiyle devletin enformel piyasanın yeniden üretimine önemli katkı sunduğuna dair açıklamalarda bulunmasına karşın söz konusu dolaylı etkinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin ayrıntılara girmemektedir (s.271). Görüşmecilerin seks işçiliğine ilişkin konuşurken devlet rejiminin “kontrolsüz”lüğüne (s. 296) ve uluslararası “şebeke”lerin etkinliğine dair

ifadeleri bulunmasına rağmen (s. 309) esnek politikaların işleyiş süreci derinlemesine sorguya tabi tutulmamaktadır. Tartışmalardaki eksiklik nedeniyle çalışma, sınır kapitalizmine özgü üretim ilişkilerine dair açıklamalarda ikna edici olma rolünü kısmen yitirmektedir. Sınırdaki işleyen ekonomik sistemin farklı bir kapitalizm biçimi olarak işlediğine ilişkin kitabın başında sunulan iddia da bu şekilde özellikle *nasıl* sorusunun cevaplanmasında bulunan eksiklikler nedeniyle gerekçelendirilmemiş olarak kalmaktadır.

Sonuç olarak çalışmada, sosyal ilişkiler ağı ve etnometodoloji kuramları çerçevesinde işgücü göçünün nedenlerine ve ortaya çıkardığı sonuçlara odaklanarak yapılan tartışmalar son derece doyurucudur. Diğer taraftan özellikle kaçak işgücü göçünün kırılganlığının ve kayıt dışı işgücü çalışma sürecindeki sürekliliğinin nasıl sağlandığı, fuhuş gibi illegal alanlarda gerçekleşen faaliyetlerin devlet rejiminden görece bağımsız biçimde nasıl olup da kurgulandığı ve sürekliliğinin nasıl işlediği gibi sorular açıkta kalmaktadır. Bu çerçevede Özbey, Türkiye'deki kısıtlı sınır çalışmalarına önemli katkı sunmasına karşın, yazarın kurumsal ve bireysel işbirlikleri düzleminde ağların nasıl kurulduğu konusundaki tespitlerinin eksikliği özellikle vurgulanmalıdır.

Dr. Esin Hamdi Dinçer, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eposta: esinhamdi@gmail.com

Bilhan Kartal ve Ural Manço (derleyenler) (2018). **Beklenmeyen Misafirler Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği**, Londra: Transnational Press London, 336 sayfa, ISBN: 9781910781531.

Sayıları dört milyona ulaşan Suriyeliler artık Türkiye toplumunun görece kalıcı bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişlerini kolaylaştıran politikaların, Suriye'deki koşullar düzelince sığınmacıların ülkelerine döneceğine ilişkin öngörüsü bile giderek geçerliğini yitirmektedir. Göçün ve sığınmanın kentine özgü nitelikleri ve Suriye'nin geleceğine ilişkin belirsizlik Suriyeli nüfusun giderek daha kalıcı bir hale gelişini desteklemektedir. Büyük bir Suriyeli nüfusa sahip bir ülke olarak Türkiye'de Suriyelilerle ortak geleceğin tartışılması bu nedenle artık daha önemli bir konudur. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara ilişkin deneyiminin yedinci yılında (2018) Transnational Press London tarafından yayınlanan Bilhan Kartal ve Ural Manço'nun birlikte derlediği *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği* başlıklı kitap bu önemli konuya odaklanmaktadır. Kitapta uluslararası göç hareketlerinin günümüzdeki seyri, özellikle mültecilik ve sığınmacılık gibi zorunlu göç bağlamında ayrıntılarıyla değerlendirilirken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük mülteci sığınmacı akınına kaynaklık eden Suriyeliler örneğine ve en yoğun Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'ye odaklanılmaktadır.

Ortak derleyicilerden Bilhan Kartal'ın kitabın girişi ve tanıtımı niteliğindeki *Türkiye'ye Yönelik Suriyeli Göçünün Çok Yönlü Doğasına Giriş* başlıklı bölümünde de ifade edildiği üzere kitap Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını *siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, sosyoloji, eğitim, iletişim ve coğrafya disiplinlerinin ilgi alanına giren boyutları ile* ele almayı ve böylece Suriyeliler konusunu bütüncül bir biçimde değerlendirebilmeyi amaçlamıştır. İfade edildiği üzere kitapta Suriyeliler konusunu siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, sosyoloji, eğitim, iletişim ve coğrafya gibi farklı boyutları ile ele alan 14 makale bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, kitabın derleyicileri tarafından kaleme alınmış olup, kitabın başında ve sonunda yer alan giriş ve sonuç bölümleri niteliğindedir. *Türkiye'ye Yönelik Suriyeli Göçünün Çok Yönlü Doğasına Giriş* başlıklı ilk bölümde kitabın konusuna ilişkin olarak bağlam çok genel bir biçimde ifade edildikten sonra kitaptaki bölümlere ilişkin bilgiler verilmiştir. *Güçlü Bir Toplumsal Değişim Etkeni: Türkiye'ye Yönelik Suriyeli Göçü* başlıklı son bölüm ise sonuç yazısı olma niteliği ile genel bir değerlendirme sunmaktadır.

Türkiye'nin Göç Yönetiminin Dünü ve Bugünü başlıklı ikinci bölümde Türkiye'nin göç yönetimi tarihsel perspektifle ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Türkiye'ye yönelik Suriyeli sığınma hareketi için uluslararası ve ulusal göç yönetişiminin önemi vurgulanmıştır. Türkiye'de göçün yönetimi bağlamında özellikle 2000'li yıllarla birlikte göçün yönetimine ilişkin kurumsallaşmanın gelişimi açıklanırken esasen Türkiye'nin yakın zamana kadar kapsamlı bir göç yönetimine sahip olmadığı belirtilmiştir. Türkiye'ye yönelik göçün giderek yoğunluk kazanması ve AB uyum sürecinin etkisi ile kurumsallaşmaya ilişkin gelişmeler yaşandığı vurgulanmıştır. Sonuç bölümünde belirtildiği üzere günümüzde Türkiye küresel göç yönetişiminde varlık gösteren bir ülke konumundadır.

Kitabın *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Yer Alan Koruma Türleri: Mevzuat ve Kavramlar* başlıklı üçüncü bölümünde mültecilik ve sığınma konusunda uluslararası ve ulusal terminoloji ve hukuki yansımaları oldukça detaylı biçimde ele alınmış, Türkiye'deki hukuki statü farklılaşmaları tartışılmıştır. Bu çerçevede mülteci-şartlı mülteci, fiili mülteci-hukuki mülteci, geçici koruma, ikincil koruma gibi önemli kavramlar betimlenmiş ve hukuki statüsüne göre kişilerin sahip oldukları hakları değerlendirilmiştir.

Kitabın, *Suriyeliler ve Diğerleri: Türkiye'ye Sığınanların Karşılaştırmalı Hukuki ve Sosyal Konumları* başlıklı dördüncü bölümü Suriyelilerin ve diğerleri olarak nitelenen hâlihazırda sığınma arayan Afgan, İranlı ve Iraklıların hukuki ve sosyal konumlarına ayrılmıştır. Yakın tarihli proje ve yayınlarda sınıflandırmanın daha çok Suriyeliler ve Suriyeli olmayanlar/diğerleri ayrımı üzerinden yapıldığı dolayısıyla kim olduğu değil kim olmadığı üzerinden tanımlanmanın gruplar üzerinde sorunlu olduğunun altı çizilmekte. Bu kapsamda Suriyeliler sınıflandırması da homojen gibi görünmekle birlikte aslında Türkmenleri, Abdalları, Kürtleri, Nusayrileri, Ezidileri, Alevileri ve Sünnileri kapsadığının altı çizilmekte. Böylece başta grup tanımlamalarının sağlıklı bir şekilde yapılması ardından da gruplara göre farklılaşan hukuki statülere değinilmektedir. Göçmenlerin ve sığınmacıların hukuki statüleri, 1951 Cenevre Sözleşme, 1967 Protokolü, 1994 Yönetmeliği ve 2013'te YUKK çerçevesinde ayrıntıları ile ele alınmıştır. Ekim 2015'te imzalanan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'na değinilerek yasadışı yollardan Yunanistan'a giden sığınmacıların iade edilmesini süreci açıklanmaktadır. Bu bölümün sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetleri, çalışma hakları ve eğitime erişim hakkı konusunda çalışmalar yapan ilgili kişilerin sorularına yanıt bulabilecekleri ayrıntılı bir bölüm niteliğinde olduğu söylenebilir.

Suriyelilerin Demografik Yapısı başlıklı beşinci bölümde Suriyelilerin demografik yapısı makro ve ülkeler arası karşılaştırmalı biçimde sunulan veriler eşliğinde ele alınmıştır. Bölümde vurgulandığı üzere göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki demografik eğilimleri son derece önemlidir ve bu doğrultuda, Suriyeli nüfusun kapsamlı bir demografik analizini ortaya koymak amaçlanmıştır. 1950'lerden 2015'e dek olan dönemde Suriye nüfusunun demografik eğilimleri ve değişimleri üzerinde durulduktan sonra Suriyelilerin en çok gittikleri ülkelerin 2015'ten 2100'e kadar olan dönemde demografik farklılıklarına ve bu bağlamda geleceğe dair öngörülere odaklanılmıştır. Böylece bir yandan tarihsel süreçte Suriyelilerin demografik dönüşümleri ele alınmış bir yandan da gelecek dönem için öngörülerde bulunularak Suriyelileri sığınmacı olarak kabul eden ülkeler için önemli bir veri kaynağı oluşturulmuştur. Demografik Dönüşüm Kuramı çerçevesinde yapılan bölüm Türkiye, Suriye, Almanya ve Birleşik Krallık örneklerinde önemli demografik veriler ve analizler içermektedir.

Kitabın altıncı bölümü *Sığınmacı Statüsünün Dönüşümü ve Entegrasyon* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde göç süreçlerinde son derece önemli olan kavram ve kavramsallaştırmalara odaklanılmıştır. Bu çerçevede entegrasyon, asimilasyon, çokkültürlülük, çokkültürcülük gibi kavramlar tarihsel ve toplumsal süreçte ilk ortaya çıkışlarıyla birlikte ele alınmış ve günümüzde de kullanım alanlarının uygunluğu sorgulanmıştır. Kavramlar üzerinde ayrıntıyla durulurken kuramsal çalışmalar da yine tarihsel süreçte başlangıcından günümüze değin incelenmiştir. Asimilasyonun, çokkültürcülüğün ve entegrasyonun anlamı, asimilasyon kuramlarının nasıl evrildikleri irdelenerek mülteci sığınmacı hareketlerini açıklamaya yönelik kuramsal çabalar tartışılmış ve Türkiye'nin tüm bu tartışmalar da nerede olduğu çözümlenmeye çalışılmıştır.

Yabancılık ve Marjinalite Bağlamında Suriyeli Sığınmacılar: Antep ve Kilis Örneği başlıklı yedinci bölüm, kuramsal tartışmaya dayalı değerlendirmeler bakımında oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'nin Suriyelileri, yabancılık, yerleşiklik, marjinalite gibi sosyolojik kavramsallaştırmalar temelinde ele alınmıştır. Simmel, Schütz, Elias, Parker ve Stonequist gibi önemli isimlere atıflarla zenginleştirilen kuramsal tartışmaya dayalı olarak Türkiye'de Suriyeli olmanın yabancılığı ve marjinalitesi uygulamalı bir araştırmanın sonuçları çözümlenmeye çalışılmıştır. Farklılıklarına karşın Suriye'den gelenlerin grup olarak yabancılaştırılması, kamusal alanda görünürlüklerinin tehdit olarak algılanması ve engellenmeye çalışılması, dışlayıcı dedi kodu ile Suriyelilerin tehdit kaynağı yabancılar ve marjinaler olarak yaftalanması süreçlerine değinilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Sekizinci bölümde *Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Katılımları* konu edilmiştir. Bölümde işlenen konunun önemini vurgulamak üzere mülteci ekonomi örüntülerinin incelenmesine ilişkin araştırmaların yetersizliğine ve genel bir sorun olarak konuya ilişkin güvenilir veri eksikliğine dikkat çekilmiştir. Mülteci ekonomisine ilişkin uluslararası deneyimden çıkarılması gereken sonuçlara da kısaca değinilen bölümde Suriyelilerin ekonomik etkinliklerine ilişkin hukuki durum betimlenmiştir. Suriyelilerin ekonomik etkinlikleri, çalışma koşulları kuramsal analizlere dayalı olarak değerlendirilirken, göz yumma politikası yerine insan hakları bağlamında çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Suriyeli Kadın Sığınmacıların Perspektifinden Zorunlu Göç başlıklı dokuzuncu bölümde 15 Suriyeli kadın katılımcı ile yapılmış olan bir saha çalışmasının sonuçları paylaşılmıştır. Kadınların göç anlatıları doğrultusunda deneyimleri, kentsel mekanlar, çeşitli algıları ele alınmıştır. Katılımcıların görüşlerini kapsayan doğrudan alıntılarla birlikte toplumsal cinsiyetin Suriyeli kadınların deneyimlerine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın

sonuçları kadınların dezavantajlı bir grup olarak göç deneyimlerinin daha da zorlaştığına işaret etmektedir. Özellikle hanelerindeki tek yetişkin olan ve çocukları ile birlikte yaşamak durumunda olan kadınlar için koşullar daha zordur.

Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkı ve Eğitime Erişimi konusu onuncu bölümde ele alınmıştır. Eğitimin göçmen ve sığınmacılar açısından önemini vurgulandığı bölümde Türkiye'deki Suriyelilerin eğitim hakkı ele alınmış, eğitime erişim konusundaki duruma ilişkin sayısal veriler ışığında yürütülen eğitim hizmetleri hakkında betimsel bilgiler verilmiştir. Suriyeli çocukların eğitime erişimlerine ilişkin engelleyen etkenler tartışılmış uluslararası sözleşmeler bağlamında eğitim hakkının gereklerinin yerine getirilmesinin önemi üzerinde durularak eğitim sisteminde dinamik ve çoğulcu bir anlayış gereksinimi vurgulanmıştır.

Bir Türk Oryantalizmi Örneği Olarak Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar başlıklı onbirinci bölüm esasen basındaki Suriyelileri konu edinen bir TÜBİTAK projesine ait verilerin bir kısmını kapsamaktadır. Farklı siyasi duruşları olan gazetelerde Suriyeli sığınmacıların temsil edilme biçimleri oryantalizm temelinde tartışılmıştır. Osmanlı oryantalizmi kavramsallaştırmadan yola çıkılarak bir tür Türk oryantalizmden söz edilebileceği ve bu Türk oryantalizminin Türk elitleri eliyle Arapların ve Ortadoğu coğrafyasının dışlanması gibi sonuçları olduğuna ilişkin açıklamalar oldukça dikkat çekicidir. Bu yönüyle bu bölümün, göç çalışmaları bağlamında kendine özgü bir kuramsal boyut taşıdığı söylenebilir. Araştırmanın sonuçları gazetelerin kendi siyasi ve ideolojik duruşları çerçevesinde Suriyelileri haberleştirdiğini göstermektedir. Özellikle bir gazetede Türk oryantalizmine ilişkin güçlü izlerle rastlandığı ifade edilmektedir.

Onikinci bölüm *Türkiye Toplumunda Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabulü ve Dışlanması* başlığını taşımaktadır. Bölümde Konya'daki Suriyelilerin ve yerli halkın katılımıyla gerçekleştirilen bir saha çalışmasının sonuçları paylaşılmıştır. Milliyetçi sektüler kavram ve pratikler ile dini kavram ve pratikler arasındaki farklılaşma ya da gelgitlerden söz edilmesi ve toplumsal kabulün dini anlayışların etkisi ile olumlu düzeylerde olmasının ifade edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Ensar ve muhacir kavramlarının mülteci ya da sığınmacı gibi kavramlarla yer değiştirmesinin külfet temelli ve ötekileştirici bir anlayışı güçlendirdiğine ilişkin saptamalar kayda değer olmakla birlikte aynı zamanda oldukça tartışmalıdır.

Komşuluk Hukuku Açısından Suriyeli Göçmenler başlıklı onüçüncü bölümde yeni komşularımız Suriyeliler konusu dini ve kültürel temelleri ile betimlenen komşuluk anlayışı bağlamında ele alınmıştır. Komşuluk anlayışının modern dünyadaki yerinin de tartışıldığı bölümde özellikle İslam kültürüne dayalı bir komşuluk anlayışının göçmenler ve sığınmacılara ilişkin sorunların aşılmasında önemli bir katkı sağlayacağı savunulmuştur.

Daha önce ifade edildiği üzere *Güçlü Bir Toplumsal Değişim Etkeni: Türkiye'ye Yönelik Suriyeli Göçü* başlıklı ondördüncü bölüm, kitabın derleyicileri tarafından sonuç yazısı olarak tanımlanmıştır. Buna karşın bu bölümün kitapta tartışılan konuların ya da ulaşılan sonuçların bütünleştirildiği ve kitabın genel bir sonucu olarak tasarlandığını düşünmek doğru olmayacaktır. Bu bölüm bunun ötesinde, dinamik ve giderek daha kalıcı hale gelmiş Suriyeli nüfusun Türkiye toplumunda yaratacağı olası dönüştürücü etkilerin tartışıldığı genel bir değerlendirme niteliğindedir. Bu değerlendirmenin alanyazında önemli ölçüde göz ardı edildiği düşünülürse bu yönüyle bu bölüm, kitapta farklı boyutları ele alınan Suriyelilerin Türkiye'nin geleceği açısından anlamının tartışıldığı bir metin olarak dikkat çekmektedir. Suriyelilerin Türkiye toplumuna etkilerinin, Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenlerin etkileri ile karşılaştırmalı olarak irdelendiği

bölümde özellikle Suriyelilerin adını doğru koymanın gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Suriyeliler geçici değil aksine kalıcı ve dinamik yapısı ile Türkiye'nin geleceğinde etkili olacak bir nüfus grubunu temsil etmektedir. Bu gerçeklik izlenecek politikaları biçimlendirmek durumundadır.

Kitaba ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa benzer kitaplarda sıklıkla rastlanan bölümler arası bütünlük sorununun bu kitapta da bir ölçüde geçerli olduğu söylenebilir. Örneğin bazı bölümlerin başında giriş başlıklı kısımlar bulunurken diğer bölümlerde giriş kısmı yer almamaktadır. Bölümler arasındaki bütünlük sorununa ilişkin bir diğer yansıma Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik göçüne ilişkin tarihsel süreç ve sayısal bilgilerin farklı bölümlerde sürekli tekrarlanmış olmasıdır. Dolayısı ile kitaptaki kısımların bütüncül bir bakış ile değil de Suriyeliler konusunun farklı boyutlarına odaklanan bir araya getirilmiş makaleler olarak değerlendirilmesi mümkündür. Buna koşturarak kitabın sonunda yer alacak genel bir kaynakça yerine her bir makalenin sonunda ayrı ayrı kaynakçalar verilmiş olması bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir. Bununla birlikte kitabın anlatım tarzı ve diline ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında, bazı bölümlerdeki terminoloji ve söylem farklılaşmalarına karşın dil ve anlatım açısından görece bütünlüğün sağlandığı söylenebilir.

Türkiye'nin Suriyelilerine ilişkin bütün boyutların bir kitapta ele alınmasının imkân düşünülüğünde bunun oldukça zor olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kitap, Suriyeliler olgusunun doğasına uygun olarak farklı alanları bir araya getiren disiplinler arası bir çalışma niteliğindedir. Kitabın giriş bölümünde vurguladığı üzere kitapta ele alınan konuların her biri kuşkusuz tek başına esaslı olarak incelenmeye adaydır. Yine de kitap giriş bölümünün sonunda ifade edildiği üzere yeni çalışmalara temel oluşturma potansiyeline sahiptir. Kitabın, bütüncül değerlendirme yapma amacı ve konunun farklı boyutlarda farklı alanlardan yazarlarca oluşturulan yapısının bu potansiyeli güçlendirdiği söylenebilir. Türkiye'nin Suriyelilere ilişkin deneyimi, konuya ilişkin büyük resme odaklanan bütüncül çalışmalara olan gereksinimi artırmaktadır. Bu bağlamda kitabın önemli bir işleve yönelik olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak kitap Suriyeliler konusundaki güncel tartışmaları ve genellikle göz ardı edilen boyutları ele alan kapsamlı bir kaynak niteliğindedir. Böylece kitap, Suriyeliler konusunu farklı boyutları ile ele alarak daha geniş zeminlerde yapılacak tartışmalar için zengin ve kapsamlı bir başlangıç sunmaktadır. Bu özellikleri ile kitabın alana oldukça önemli bir katkı sağlamaktadır.

Doç. Dr. Filiz Göktna Yaylacı, Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-posta: fgoktna2@yahoo.com.

Meral Gezici Yalçın (2017). **Göç Psikolojisi: Göçmen Gerçeğini Anlamlandırmaya Dönük Bir Sosyal Psikoloji Derlemesi**, Ankara: Pharmakon Yayınevi, 204 sayfa, ISBN: 9786056643255.

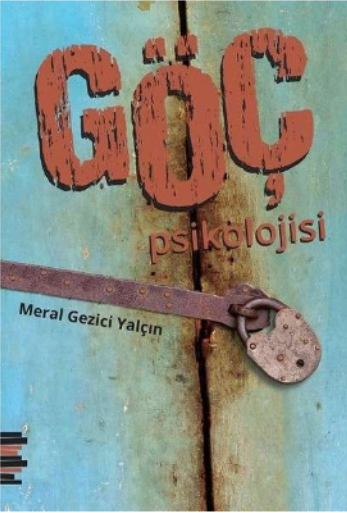
Göç, Türkiye akademik camiasında son yıllarda popülerlik kazanan ve sıklıkla çalışılan bir konu haline geldi. Yirmi yıl öncesine kadar birkaç ismi dışında bırakacak olursak bu alanda yapılan çalışmalar son derece sınırlıydı; ancak Suriyeli sığınmacılar, Avrupa'da göçün güvenlikleştirilmesi ve göçmen karşıtı politik hareketler gibi gelişmeler adeta bu alanda bir literatür patlaması yaşanmasına yol açtı. Artık pek çok üniversitede göç araştırmaları birimleri kuruluyor, sadece göç çalışmalarına yer veren süreli akademik

dergiler yayımlanıyor, bu alanda konferans, kongre, sempozyum gibi ulusal ve uluslararası birçok akademik etkinlik düzenleniyor. Bütün bu gelişmelere rağmen göç yazınına ilişkin birçok temel kitap henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Alana ilişkin bazı başlıklar üzerinde hâlâ yeterince araştırma ve yayın yapılmış değildir.

Meral Gezici Yalçın'ın *Göç Psikolojisi, Göçmen Gerçeğini Anlamlandırmaya Dönük Bir Sosyal Psikolojisi* Derlemesi başlığını taşıyan kitabı Türkiye'de özgün eser olarak yazılmış çalışmalar arasında göç olgusunu "sosyal-psikolojik yaklaşımla ele alan ilk kitap" olma iddiasını taşıyor. N.Ekrem Düzen, sunuş yazısında "elinizdeki kitap, göç araştırmalarında insanın özne halini daha fazla gecikmeden ve lağıyla hatırlayan bir psikoloji kitabı" ifadeleriyle takdim ediyor çalışmayı. Yalçın ise giriş yazısında, göç konusu üzerine sosyal-psikolojik yaklaşım çerçevesinde henüz özgün bir eserin yazılmadığını hatırlatarak çalışmada "göçü ve göçmenleri sosyal psikolojinin analiz modeli ekseninde" ele aldığını belirtiyor.

Kitabın giriş bölümünde dünya nüfusunun yüzde dördünün göçmen olduğu vurgulanarak "göç çağı" olarak adlandırılan XXI. yüzyılda göçe ilişkin rakamlara yer veriliyor. Son dönemlerde medyada (ve son yıllarda özellikle sosyal medyada) göçmen karşıtlığını besleyen yayınların yer alması, göçe ilişkin politik, ideolojik ve yasal tutum ve tasarruflar üzerinde bir hayli etkili olmaktadır. Kitabın bu kısmında, -sonraki bölümlerde de sıkça yer edecek olan- göçmen karşıtlığını beslemede ve egemen ideolojiyi yeniden üretmede medyanın etkisi de vurgulanıyor. Giriş bölümünde ayrıca itme - çekme, ikili emek piyasası kuramı, dünya sistemi, ulus-aşın göç yaklaşımı gibi göç teorilerindeki temel tartışmalara da kısaca yer verilmektedir.

Göç kuramlarının ortak özelliklerinden biri göç gibi karmaşık bir olguyu belirli bir bakış açısı ve neden sonuç ilişkisiyle açıklama gayretidir. Göç, bireysel ve rasyonel bir karar mı yoksa politik, ekonomik ve sosyo kültürel nedenlerle mi, mikro, mezo, makro düzeylerde gerçekleşen çatışmaların sonucunda mı gerçekleşmektedir? Sosyal ağlar, beşerî ve finansal sermaye göç kararı vermede ne kadar etkili olmaktadır? Kimlik ve mekân ilişkili bilişsel unsurlar göçte ne kadar etkilidir? Yalçın, göçün yalnızca ekonomik arz-talep ilişkisiyle ya da bireyin ve ailenin verdiği rasyonel bir karar neticesinde ortaya çıkmadığını, onun karmaşık ve çok boyutlu yapısını ortaya koyarak hatırlatmaktadır. Bu noktada göç sosyolojisi disiplininin bakarak, göç kuramlarının kolaycı tutumları karşısında şu klasik soruyu sormaktadır: "Neden benzer koşullara sahip insanların hepsi göç etmiyor? Neden ekonomik sıkıntı yaşayan milyonlarca insan göç etmemektedir?" Yalçın, göçün tek boyutlu yaklaşımlarla göçü açıklama kolaycılığına farklı yazarların görüşlerine yer vererek de itiraz etmektedir. Örneğin, Chrikov 42 araştırma üzerinden kültürlenmeyi ırdelediği çalışmada çoğu araştırmanın standardize edilmiş bir ölçekle tek boyutlu bir modeli onaylamak olduğunu ileri sürmektedir. Oysa "farklı ülkelerde yaşayan çeşitli göçmen grupları için entegrasyonun anlamı, bunu nasıl deneyimlediği farklılık gösterebilmektedir. (...) Araştırmacılar, tek yönlü bir kültürlenme sürecinin işlemediği görüşündedirler."(s.77).

Göç Yolları başlığını taşıyan bölümde Massey'den hareketle dünya tarihinde göçe ilişkin dört dönemi irdeleniyor. Özellikle bu dönemlerden sonuncusu olan 1960 sonrasında büyük ölçüde Avrupa'ya doğru gerçekleşen emek göçü kitabın bu bölümünde istatistikler eşliğinde yer ediyor. Bu bölümün sonunda göç çalışmalarında genellikle göz ardı edilen Körfez ülkelerine gerçekleşen göç ve bu göçün daha çok Asya ülkelerinden meydana gelmesinin arkasında yatan ekonomik ve politik sebepler sıralanıyor.

Göç olgusu ve göçmenlere ilişkin tutum ve davranışlar mekânsal ve zamansal olarak değişkenlikler arz edebilmektedir. Yalçın, yine Massey'den hareketle göçe ilişkin yaklaşımları nedeniyle devletleri Göç Kontrolleri ve Göç Rejimleri başlıklı bölümde dört farklı kategoride incelemektedir: yerleşme ve entegrasyon konularında uzun bir tarihi olan ABD, Avustralya, Kanada gibi ülkeler; göçü kontrol etmek ve düzenlemek için yasal, politik ve idari mekanizma arayışı içinde olan Almanya, Avusturya ve Fransa gibi ülkeler; Avrupa Birliği tarafından yasal düzenleme yapmaya zorlanan İspanya, İtalya ve İrlanda gibi yeni göç ülkeleri ve göç politikası geliştirmekten kaçınan ancak göçmen alan Kuveyt, Suudi Arabistan ve Singapur gibi ülkeler... Göçmen algısının dönemsel olarak değişmesine ilişkin akılda kalıcı bir örnek ise, Soğuk Savaş döneminde "Demirperde Ülkeleri"nden kaçanlara sempatiyle bakılırken günümüzde güvenlikçi yaklaşımla göçmenlerin her türlü fenalığın müsebbibi olarak görülmeleleridir. Yine genel olarak ekonomik yapı ile göçmenlere bakış açısı arasında da bir ilişki kurulmaktadır. Örneğin ekonominin iyi gittiği zamanlarda göçmenlerden yarar sağlandığı düşünülmekte ve "yerliler" göçü desteklemektedir. "Tersi söz konusu olduğunda ise, göç ekonomik kötüye gidişle özdeşleştirilmekte, ülkedeki kötüye gidişten göçmenler sorumlu tutulmakta ve göçün sınırlanması istenmektedir." (s.84)

Özellikle 11 Eylül'den sonra yaygınlık kazanmaya başlayan güvenlikçi yaklaşımın ortaya çıkardığı ayrımcı uygulama ve yasalar, medyanın yayın politikası ve gündelik hayata sirayet eden davranışlar nedeniyle göçmenler günümüzde Batı'da çoğunlukla potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır. Yalçın, kapitalizmin bu noktadaki "samimiyetsizliğini" ve çelişisini Harvey'den yola çıkarak ortaya koymaktadır: "tüm dünyada emeğin hareketliliği kısıtlanırken, sermaye hareketliliği önündeki engeller kaldırılmaktadır."

Göç Kontrolü ve Göç Rejimleri başlığı altında ayrıca güvenlikçi uygulamaların göçmenlere nasıl yansıdığı istatistik ve örneklerle de dile getiriliyor. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin durumlarına ve nasıl algılandıklarına yine bu kısımda yer verilmektedir: "Örneğin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar (çocuklar da dahil) özellikle inşaat ve tekstil sektörünün kayıtdışı bir biçimde çalıştırılmaktadır. Böylece, işverenler sigorta primi gibi yüklerden kurtulmakta; işçileri kolayca işten çıkarmakta ve düşük maliyetlerle üretimlerini gerçekleştirmektedir. Sığınmacılar, işverenler için oldukça karlı bir emek kaynağıdır. Buna rağmen, sığınmacıları ucuza çalıştıran işveren değil, sığınmacıların kendileri suçlanmaktadır." (s.46).

Kitabın "Sosyal Psikoloji Kuramları, Modeller ve Araştırma Bulguları" başlığını taşıyan ikinci ve son kısmında ise "Ait Olma İhtiyacı, Yurt, Aile ve Etnik Grup", "Kültürleşme", "Benlik ve Sosyal Kimlik(ler)", "Önyargı ve Kalıpyargı", "Ayrımcılık ve Dışlanma", "Algılanan Yoksunluk", "Öznel İyi Hali (Mutluluk)", "Bireysel ve Kolektif Çözüm Stratejileri" başlıklarıyla göçmenlik halleri sosyal psikoloji disiplininin bakış açısıyla irdeleniyor.

Bu kısımda birinci başlık altında göçün psikolojinin odağına oldukça geç bir tarihte dahil olmasının ve bilimsel olarak incelenmesine psikologların neden geç dahil

olduklarının nedenleri irdeleniyor. Aidiyetler (aile, etnik ve mezhepsel kimlik, ülke vs.) göç çalışmalarında hem göç kararı almada hem de anayurtla kurulan ilişkide son derece önemli bir rol oynamaktadır. Yalçın, bireyin psikolojik olarak ait olma duygusundan ve bu duygunun yeterince tatmin edilemediğinde ortaya çıkan semptomlardan yola çıkarak göçmenlerdeki aidiyet ilişkilerine yer veriyor. Sözü edilen aidiyet kümeleri ve bağlar bireylerin göç sırasında ve sonrasında kurduğu ilişkilerde son derece belirleyici olmaktadır. Burada dikkat çekici nokta, bu aidiyetlerin göç sonrasında kimi zaman zayıflayabileceği kimi zaman ise farklı ve güçlü bir şekilde yeniden kurulabileceğidir. Örneğin bazı göçmenlerin anavatanla, geleneklerle kurdukları bağlar zayıflarken bazılarının ise dini ve etnik değerlerle özdeşimi artmaktadır. Ayrımcılığa maruz kalmak da göçmenlerin “Bunun yanında, sosyal dışlanma doğaüstü inançlarda güçlenmeye yol açabilmekte, ayrımcılığa maruz kalma, insanların dine yöneltebilmektedir.” (s.167) “11 Eylül saldırılarının ardından birçok göçmenin ‘Müslüman’ kimliğini daha fazla vurguladığı ve bu kimlikle daha güçlü özdeşim kurduğu gözlenmektedir.” (s.185) “Ayrımcılık güçlü bir şekilde hissedildikçe ve göçmen aileler çocuklarına geleneksel değerleri aktardıkça dini eğilimler artıyor.”(s.146) Yalçın, özellikle bu konuda Faist’in teorik yaklaşımından yola çıkarak verdiği örneklerle göçmenliğin dinamik yapısını vurgulamakta, göçmen psikolojisini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Göç Psikolojisi’nde ayrımcılık, dışlanma, önyargı, uyum, kültürlenme gibi kavramlar üzerinden göçmen psikolojisi ve göçmenlerin yaşadıkları sorunlarla kişisel ve kolektif olarak mücadele etme süreçleri irdeleniyor. Kitap, göç yazınına katkı sağlayan Berry, Castles, Cohen, Faist, Massey, Portes, Wright gibi isimleri sosyal psikoloji dolayımında bir arada görmemize imkân sağlaması ve göç çalışmalarının tek boyutlu yaklaşımlarla anlaşılamayacak kadar karmaşık olmasını bize hatırlatması bakımından da değerli bir çalışma.

Doç. Dr. Tuncay Bilecen, Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, Kocaeli, Türkiye.

E-posta: tuncaybilecen@gmail.com.